

Vybrané aspekty pôsobenia jazykových bariér na sociálno-ekonomickú situáciu národnostných menšín¹

Miroslav Denci

Kľúčové slová:

*národnostná menšina, identita,
jazyk, sociálno-ekonomická situ-
ácia, pluralitná spoločnosť*

Kontaktné údaje:

*Mgr. Miroslav Denci,
Filozofická Fakulta,
UPJŠ KE,
Katedra politológie
e-mail: miroslavdenci@gmail.com*

Abstrakt:

Sociálno-ekonomické znevýhodňovanie národnostných menšín patrí ku kľúčovým témam štúdia národnej identity. Z atribútov, ktorými je definovaný vzťah národnostnej menšiny a majority v štáte možno jazyk považovať za kanál, ktorý okrem toho, že umožňuje komunikáciu, vplýva aj na schopnosť umiestniť sa na pracovnom trhu. Cieľom štúdie je vypracovať prehľadový materiál k vybraným prístupom riešenia problematiky postavenia národnostných menšín. Vedúcim aspektom štúdia vzťahu menšín a majority k ich sociálno-ekonomickej pozícii je ich jazyková kompetencia. Logika riešenia problematiky sa opiera o teoretické vymedzenie kľúčových pojmov a ich konceptuálne zázemie a následnú aplikáciu základných východísk v analytickej časti. Diskutované sú možné konsekvencie individuálnych situácií v aktuálnom sociálno – ekonomickom priestore.

Úvod

Národná identita a etnicita nie sú napriek spoločným znakom totožné pojmy. Existuje však množstvo interpretácií, ktoré ich spájajú, alebo zamieňajú. (Heywood 2002, Gellner 2003, Komenský 1992) Pre účely tejto štúdie možno pracovať s oboma pojmi, pričom

¹ Táto štúdia vznikla ako súčasť riešenia projektu VEGA 1/0675/12 (2012 – 2015). Spravodlivosť distribúcií v podmienkach modernej demokracie – filozofické, politologické a sociologické aspekty.

dôraz je kladený na národnú identitu v spojitosti s maďarskou menšinou žijúcou na Slovensku. Podobne sa pojem národ vníma rôzne s ohľadom na západné a východné krajiny, kde môžu absentovať vybrané spoločné atribúty národnej identity, napríklad jazyk (FR, SW), alebo naopak, existujú iné definičné prvky. Sociálno-ekonomické znevýhodnenie príslušníkov národnostných menšín je vážnym spoločenským problémom, ktorý ovplyvňuje správne fungovanie celého spoločenského, ale aj politického systému.

1. Národná identita, jazyk a prístupy k ich skúmaniu

1.1 Národná identita

Každý človek pociťuje potrebu spolupatričnosti k určitému sociálnemu spoločenstvu. Ako „zoon politicon“ sa identifikuje s určitou sociálnou skupinou. Táto identifikácia podlieha určitým princípom, ktoré charakterizujú vzťah jednotlivca a skupiny. Prostredníctvom nich jednotlivec v skupine nadobúda určitý typ identity. Človek môže mať v občianskej spoločnosti niekoľko typov identít. Mimo národnej a občianskej identity, ktoré sú produktom modernej doby, definovanej väzbou na spoločnosť, existoval už v minulosti určitý typ identity. Definovať národnú identitu možno aj prostredníctvom skúmania závislosti historických kontextov kreovania stredo-európskeho priestoru.

Priekopníkom pojmu národná identita a národný štát je už Aristoteles. (Miller, Colemanová, Connolly, Ryan 2003) V diele *Politika* popisuje, ako sa ľudia prirodzene združujú a sú politicky aktívni. Národ je v Aristotelovom ponímaní oduševnený a inteligentný. Zároveň konštatuje, že tieto atribúty napĺňali zo starovekých národov iba Gréci.

Jedna z prvých moderných definícií národnej identity pochádza od Jana Amosa Komenského. Ten v roku 1659 napísal dielo „Šťastie národa“. Národ v ňom charakterizoval ako „množstvo ľudí, ktorí pochádzajú z toho istého kmeňa, bývajú na tom istom mieste vo svete (akoby v spoločnom dome, ktorý nazývajú vlasťou), používajú ten istý osobitý jazyk, a tak sú spojení tými istými zväzkami spoločnej lásky, svornosti a snahy o verejné blaho“. (1992, s. 9) Okrem historického významu tohto diela je dôležité vymedzenie identifikačných prvkov národnej identity, z ktorých sa prvé dva, teritórium a jazyk, zachovali až dodnes a ostatné, zväzky lásky, svornosti, a snahy o verejné blaho sa zlúčili do spoločných hodnôt. N. Doerr (2010), inšpirujúc sa Andersonom, charakterizuje národ ako kultúrno-jazykové homogénne spoločenstvo. J. G. Herder sa v uvedenom kontexte vyjadril, že používanie viacerých jazykov jedným národom je neprirodzené a vedie ku spoločenským kolíziám. Táto jeho myšlienka bola skôr modelom pre národ ako národným modelom, ktorým sa vytvoril mýt jeden národ - jeden jazyk.

Vzťahom jazyka a sociálno-ekonomickej pozície menšín v spoločnosti sa zaoberalo viacero autorov (Mauro 1995, Easterly, Levine 1997). Konštatovali, že etnická heterogenita

spoločnosti vo výraznej miere negatívne vplyva na sociálno-ekonomickú situáciu.

Iní autori (Balibar 1988, Shaw 1992) rozlišujú menšiny podľa vierovyznania, etnicity a jazyka ako nástrojov, pomocou ktorých sa kreujú väzby so skupinou a dávajú význam jej existencii, ako autonómnej jednotky v rámci spoločnosti. S charakteristikou národa, ako súboru názorov tvoriacich komunitu s výrazným zmyslom pre vnútornú solidaritu a voľnosť členov, ktorí sa viažu k určitému teritóriu prostredníctvom materského citu, svoje hodnoty spájajú s existenciou určitých kultúrnych artefaktov a existenciou štátu, ktoré vnímajú ako garanciu plnenia vlastných cieľov a zámerov, je možné sa stretnúť v štúdiu A. Sadowského z roku 2008. V tejto súvislosti uvádza ďalší súbor prvkov, ktoré rôznymi spôsobmi vplyvajú na národnú identitu. Menuje samotné idey a ideológie národa, nacionalizmus a národné inštitúcie. Tieto prvky na národnú identitu nesporne vplyvajú. Vo vzťahu k spravodlivosti distribúcie zdrojov ich v rámci slovenskej spoločnosti možno považovať za prvky, ktoré vplyvajú na schopnosť národnostných menšín integrovať sa do spoločenskej štruktúry majoritného národa. Profesor A. Sadowski sa snaží poukázať na problematiku začlenenia minorít do spoločnosti v kontexte Litvy, Bieloruska a Poľska. Za problémový považuje hraničný región týchto troch štátov, ktorý je potenciálnym ohniskom etnických konfliktov. Zároveň poznamenáva, že jednotlivé národnostné menšiny nemajú vôľu identifikovať sa s národom. Z hľadiska zachovania kultúrnych hodnôt sa začleňujú do lokálnych komunít. Tieto závery sú výsledkom jeho empirického výskumu, ktorý postavil na rozlíšení štyroch druhov skupinových aktérov podieľajúcich sa na kreovaní národnej identity v danej oblasti. Ide o etnické minority, národné majority, cudzincovu otcovskú krajinu (foreigner fatherland) a medzinárodné organizácie. U týchto aktérov je možné sledovať štyri druhy statusov, od ktorých je možné odvodiť postavenie menšiny v regióne. Môže ísť o výrazné vyčlenenie a separáciu od lokálnej majoritnej komunity, alebo integráciu do danej komunity, integráciu do majoritného národa v cudzincovej otcovskej krajine, či rozptýlenie sa do rôznych smerov v rámci národno-etnických väzieb.

V súvislosti so zachovaním a rozvojom menšinových komunít M. Homišinová (2009) dodáva, že tie sa opierajú o vôľu jednotlivcov, ktorí sa s danou etnickou či národnostnou komunitou identifikujú. Zachovanie väzieb preto predpokladá silné etnické zázemie.

Je zrejme, že subjektívny prístup k interpretácii pojmu národná identita nepokrýva celé spektrum faktorov, ktoré vyplývajú na národnú identitu. Identifikačné atribúty, ktoré poukazujú na skupinové odlišnosti a zároveň na príslušnosť jednotlivca ku skupine, nemajú statický charakter. Ich dynamickosť umožňuje prispôbovať sa novým podmienkam.

Človek sa môže identifikovať s národom na základe troch atribútov, ktoré V. Krúpa (2007) považuje za bezpodmienečné. Ide o sociálne rozdiely v etnickom pôvode, v jazyku a v náboženstve. Uvedené definovanie etnika ako dynamického spoločenstva je v súlade s našim presvedčením o princípe voľby, teda seba-identifikácie na základe subjektívnych psychologických kritérií. Tie sa rozlišujú u dospelého jedinca a u dieťaťa, u ktorého ide skôr o emocionálny základ identifikácie s lokálnou skupinou či rodovým spoločenstvom.

Definovanie národnej identity sa stáva problematickým hlavne v súčasnosti, keď sú

štáty inštitucionálne prepojené a nadštátne organizácie ovplyvňujú legislatívu týchto štátov. Nepriamo tak vplývajú na atribúty národnej identity a národnostných identít v štáte. Národnú identitu preto nie je možné exaktne vymedziť a jej definícia sa stáva vágnou, podobne ako je to pri pojme „demokracia“.

Existujú aj iné typy štúdií, ktoré poukazujú na voľbu jednotlivca, ktorá má racionálny základ a mení sa v závislosti od súčasnej sociálnej pozície. L. Macháček (2011) uvádza príklad, kedy na rovnakú otázku o pôvode rovnaký jednotlivec odpovedá rôzne, podľa situácie. Napríklad, Slovák v USA alebo Číne na otázku „Odkiaľ si“ odpovie „z Európy“. Ak sa jedná o kontext Európy, jeho odpoveď by pravdepodobne bola zo Slovenska a aj tu existuje pravdepodobnosť stotožnenia sa s regiónom či komunitou v rámci štátu. Tento jav nazýva multi-hladinová identita. Ide o identitu vo vnútri jednotlivca, ktorej ukazovatele ostávajú konštantné. Spoločnosť na národnej úrovni síce disponuje množstvom nástrojov, ktoré môže využiť v prospech posilňovania/posilnenia² národnej identity, no tie zároveň vplývajú na exkluzivitu vnímania národnostných menšín v zmiešaných regiónoch tak, že tieto nástroje a identifikátory nie je možné kompletne vymenovať, nie to ešte zadefinovať. Niektoré tu možno vymedziť, avšak nepôjde o ich kompletný súhrn. Okrem iných sú to aj vzťahy na úrovni primárnej socializácie príslušníkov národnostných menšín, ktorí sa narodili na území hostujúceho štátu, alebo väzby na domácu krajinu, hodnoty spoločnosti v porovnaní s hodnotami komunity a podobne. Okrem toho je potrebné brať do úvahy aj dynamiku národnostných spoločenstiev vo vzťahu k majoritnej spoločnosti. Tieto faktory možno pozorovať pri pokusoch integrovať sa do majoritnej spoločnosti.

Existencia uvedených problémov ponúka priestor zamyslieť sa nad otázkou ako skúmať problematiku sociálno-ekonomického znevýhodnenia na úrovni národnej identity a jej kontextov, keď práve etnicita je jedným z faktorov, ktorá má dopady na celú spoločnosť a je potenciálnym zdrojom zvyšovania miery nacionalizmu.

Je potrebné využívať všetky relevantné ukazovatele národnej identity, alebo je možné si vybrať jeden? Ak áno, ako je možné určiť kritériá výberu týchto ukazovateľov? Existuje domnienka, že vlastné východiská je možné si stanoviť na základe už dosiahnutých výsledkov, ktoré poukazujú na charakter javu. Pre zachovanie objektivity je potrebné vziať do úvahy to, že etnická skupina nie je iba súhrnom jednotlivcov a ich vzťahov. Možno snáď povedať, že národná identita je prvok, hodnota alebo funkcia v spoločnosti, ktorá je svojim charakterom spoločenským produktom, ale určite nie cieľom alebo nástrojom. Vývoj národnej identity však nemožno sledovať, a preto je problematické rozoznať, či je statická, alebo sa mení v čase. Je však možné konštatovať, že národná identita sa viaže na psychologickú dimenziu človeka, ktorá tvorí základ jeho hodnotovej orientácie. V nej možno nájsť rôzne príčiny a modely identifikácie, ktoré si jedinec vedome vyberá. Na základe uvedeného je možné konštatovať, že národná identita je konštrukt psychologických (psyché-duša, logos - slovo, z čoho vyplýva predpoklad voľby) charakteristík človeka, ktoré tvoria jeho identitu na zákla-

² Závisí to od časovej povahy využitia konkrétneho nástroja. Posilňovaním rozumieme proces, pričom posilnením jedno rázový akt.

de vedomej voľby preferencií jednotlivých prvkov.

Národ a etnickú skupinu je možné odlišovať aj prostredníctvom objektívnych a subjektívnych kritérií. (Heywood 2002) Objektívne kritériá hovoria o národoch ako o „kultúrnych entitách“, ktoré sa vyznačujú spoločným jazykom, náboženstvom, históriou a podobne. Tieto atribúty sú však nedostačujúce, preto subjektívne kritériá dopĺňujú objektívne kritériá prostredníctvom psychologických konštruktov. Existencia objektívnych kritérií poukazuje viac na etnicitu ako na národnú identitu. Dôvodom je to, že národná identita je určená, okrem atribútov etnicity, aj vedomím príslušnosti k danému národu a vôľou presadiť svoje požiadavky na politickej úrovni.

Inklúzia obidvoch úrovní identity nie je možná pokiaľ jedinec nemá potrebné komunikačné schopnosti. Jazyk je preto ten konštrukt identity, ktorý spája jej „Heywoodovské“ objektívne chápanie identity a subjektívne chápanie identity. Prepojením kultúrnych a psychologických faktorov sa jedinec stáva občiansky aktívnym. Psychologický aspekt identity je v korelácii s prostredím objektu.

A. Sadowski (2008) konštatuje, že národnú identitu si jednotlivec volí sám, pričom dôležitú úlohu zohrávajú podmienky, do ktorých sa narodí. Tento prístup predpokladá schopnosť jednotlivca urobiť racionálnu voľbu, ktorá je závislá od takých faktorov ako lokalita, kde jednotlivec vyrastá, rodinné zázemie, či vzdelanie. Tie sú dôležité pri integrácii a následnej asimilácii príslušníkov národnostných menšín do majoritnej spoločnosti, z dôvodu získania objektívneho rozhľadu o komunite, s ktorou sa príslušník národnostnej menšiny identifikuje. A. Sadowski si kladie otázku, aké zdroje ovplyvňujú identitu národnostných menšín, patriacich do širšej národnej štruktúry, ktorá je dynamická. Dochádza k záveru, že sú to práve väzby, ktoré určujú postavenie menšín v rámci majoritnej spoločnosti. Ide o väzby k územiu, k majoritnému národu a štátu, alebo pocit jednoty či autonómie s daným majoritným národom. Jednotlivec sa identifikuje sám.

J. Trimble a R. Dickson (1987) predpokladajú, že identifikácia nie je subjektívne psychologické konanie. Identitu definujú ako skupinový akt, ktorým sa prideli identita jednotlivcovi spoločenstvom, alebo skupinou, v ktorej sa nachádza. Ide teda o objektívnu identifikáciu.

Všetky tieto názory predpokladajú existenciu prostredia, v ktorom je možné urobiť slobodné rozhodnutie. Identita sa tu nevníma ako prvok, ale vníma sa ako akt, ktorým sa jednotlivec stotožní s určitým etnikom. Jednotlivec sa však identifikuje aj na základe logiky. Prioritným prvkom identifikácie je totiž prospech. Či už ide o sociálno-ekonomické postavenie alebo pocit spolupatričnosti k určitej skupine, jednotlivec sa svojou identifikáciou snaží dosiahnuť určitý cieľ. Dosiahnutie cieľa smeruje opäť len k podmienkam systému, ktoré umožňujú rozvoj osobnosti. Pokiaľ existujú objektívne pravidlá, ktoré umožnia jednotlivcovi dosiahnuť prospech, existuje vysoká pravdepodobnosť, že urobí voľbu, ktorá bude smerovať k jeho dosiahnutiu. Príklad: Identifikácia jednotlivca s menšinou je formou subjektívnej voľby, ktorá vychádza z pocitov. Okolie ponúka jednotlivcovi možnosť identifikovať sa za predpokladu, že nehľadá na osobný prospech. Podmienky rozvoja osobnosti v rámci systému

však takéto identifikovanie vylučujú, keďže jednotlivec stratí možnosť zamestnať sa. Systémové pravidlá nefungujú vo vzťahu k národnostným menšinám. Aj napriek snahe prispôbiť sa, vychádzajúcej z osobnej voľby, sú systémové predsudky zdrojom, kvôli ktorému ostáva jednotlivec diskriminovaný vo vzťahu k majoritnej spoločnosti a následne vo vzťahu k jeho sociálno-ekonomickému postaveniu.

Podobne uvažujú J. March a J. Olsen (in: Drulák 2010), ktorí pri skúmaní medzinárodných inštitúcií definovali dva typy logiky, na základe ktorej sa politickí aktéri rozhodujú. Ide o logiku výhod, ktorá predpokladá, že aktéri majú stabilné preferencie. Tie sa zvažujú a na ich základe si vyberajú cestu maximálneho úžitku. Druhým je logika vhodnosti, ktorá predpokladá správanie sa aktéra podľa vopred zadefinovaného inštitucionálneho rámca, vplývajúceho na jeho rozhodovanie prostredníctvom určitých noriem a pravidiel. Na ich základe si volí vzorec správania pre danú situáciu. Logiku vhodnosti je možné aplikovať na niektoré skupiny národnostných menšín, ktoré uprednostňujú materinskú kultúru, jazyk a hodnoty pred obdobnými prvkami majoritnej spoločnosti. Príslušníci národnostnej menšiny zastávajú logiku kultúrnej asimilácie, ktorá predpokladá zachovávanie jazykových, kultúrnych a hodnotových tradícií namiesto asimilácie s majoritným obyvateľstvom. Spomínaný autor uvádza, že pozitivistický prístup nepočíta s princípmi logiky vhodnosti, a to je dôvodom, prečo je preferovaná.

Vzťah objektu a prostredia je definovaný určitou väzbou. V prípade národnej identity a sociálno-ekonomického postavenia menšín túto úlohu zastáva jazyk. Z toho dôvodu bude ďalšia časť venovaná úlohám jazyka v spoločnosti všeobecne, jeho vývojovým etapám v „Slovenskej“ spoločnosti a tiež jeho využitia ako nástroja komunikácie.

1.2 Vývoj a funkcie jazyka

„Bez jedného územne spoločného mateřského jazyka, v jehož rámci jsou všechny společenské třídy uznávány za ratolesti téhož stromu a dostává se jim stejného vzdělání, není skutečné intelligence srdce, společné výchovy k vlastenectví sdělování, ani sdílení dojmu, veřejnosti věrné zemi otců.“ (Thiessová 2007, s. 34)

Johann Gottfried Herder

Kontext riešenia otázok národnej identity, ako to uvádza P. Fiala (2009), sa väčšinou spája s udalosťami, ktoré na ňu priamo vplývajú. Tieto otázky sú spájané s národným záujmom, integráciou štátu, či práve postavením národnostných menšín. Podľa neho sú to práve národné záujmy, ktoré definujú národnú identitu štátu.

Úlohou národného záujmu je podľa Z. Brzezinského (2004) ochrana kultúry a jej atribútov. Kultúru považuje za základ národa. Samotné národné záujmy sú väčšinou definované kontroverznými udalosťami z histórie, ktoré mali vplyv na zmenu štruktúry národnostných pomerov v štáte ako boli napríklad dekréty E. Beneša v Československu. Tieto kontro-

verzné dekréty sa často považujú za represiu zo strany Československého vedenia voči národnostným menšinám po druhej svetovej vojne. Nástrojom na presadzovanie národného záujmu je jazyk. Ten je zovšeobecnením množstva ambícií národa, medzi ktoré je potrebné zahrnúť stabilitu, pocit spolupatričnosti a kolektívne vedomie. Národný záujem, prostredníctvom šírenia kultúry, môže využívať jazyk ako nástroj k dosiahnutiu cieľa. Jazyk je historický nástroj, ktorý ako všetky národné atribúty, podlieha procesom modernizácie globálnej spoločnosti a vďaka komunikácii spôsobuje pokrok.

A. Thiessová (2007), inšpirujúc sa J. G. Herderom, hovorí, že pokrok je vrodenu vlastnosťou národa. Je určený komunikačnými kanálmi. Človek sa rodí a začína komunikovať a postupne sa zdokonaľuje. Určitý typ vzdelania tak priamo formuje jeho osobnosť a spoločenské väzby. A. Thiessová vychádza z predpokladu, podľa ktorého sa jazyk vyvíja a každý jednotlivец niečím prispieva k jeho modifikácii. Podľa Herdera je národný záujem definovaný hodnotami. Každý národ má svoje hodnoty, ktoré si chce chrániť. Medzi ne možno zahrnúť napríklad kultúrnu stránku identity. Funkciu jazyka v spoločnosti preto vyzdvihol na novú úroveň, keď poznamenal, že jazyk je jedným zo znakov národa a len prostredníctvom jazyka sa dá národ ďalej rozvíjať.

Jazyk možno úspešne využívať na presadzovanie národných záujmov rovnako ako na spomalenie asimilácie etnických skupín v národnom štáte. Len prostredníctvom jazyka je možno poznávať kultúru národa a asimilovať sa do majoritnej spoločnosti. Jazyk je základným kódom pre každé poznávanie. Ako príklad významu dôležitosti komunikácie v materinskom jazyku možno uviesť národnostné spory v Uhorsku, kde v minulosti dochádzalo k vyhraneným stretom medzi národnostnými menšinami a maďarským majoritným národom. V období, kedy Slováci tvorili v Rakúsko-Uhorsku menšinu, boli ambície pre vytvorenie spisovného slovenského jazyka položené štyrikrát. Jazyk, sa vďaka svojej funkcii stal nástrojom politiky, riešenia konfliktov a dorozumievania medzi národmi. Možnosti jeho využitia sú preto rôzne. Vynález knihtlače predznamenal, že jazyk sa prostredníctvom písma mohol stať najsilnejšou zbraňou, ktorá rozdeľuje a zároveň zjednocuje národy na svete. Exaktným príkladom takéhoto využitia jazyka, je Biblia, považovaná za „najsilnejšiu“ knihu na svete, ktorá ovplyvnila množstvo ľudí pri rozhodovaní. Na základe toho sa všeobecne prijatým spôsobom šírenia informácii stalo písmo. Biblia bola prvou knihou, vydanou vo viacerých jazykoch, pričom išlo o jazyky významných „civilizácií“. Jazyk je preto možno považovať za symbol národa.

J. A. Komenský (1992) uvažoval o jazyku nielen ako o symbole, ktorý národ reprezentuje, ale aj o jeho konštitučnej funkcii. Prostredníctvom jazyka je možné sa vzdelávať, a kreovať národné povedomie. Uvádza, že „Šťastný je teda ten národ, ktorý má hojnosť dobrých škôl a dobrých kníh, dobré zariadenia a metódy na výchovu mládeže. Opak je však pravdou:... v celom uhorskom kráľovstve nemožno nájsť ani jednu školu s domácim vyučovacím jazykom..., kde by sa chlapci cvičili v čítaní, v písaní a v dobrých mravoch.“. (s. 11)

E. Gellner (2003) vníma písmo v inom kontexte. Podľa neho vzniká písmo z potreby kodifikácie kultúrnych pravidiel v spoločnosti. Produktom jazyka sa tak môže stať kultúrna

propaganda napríklad aj nacionalizmu v štáte prostredníctvom pravidiel spoločenskej organizácie. Jazyk je preto treba vnímať ako nástroj kultúrnej propagandy, ktorá má silné väzby na národný záujem štátu, rovnako ako na otváranie nových trhov. Kultúra a jazyk majú rôzne sub-kategórie, ktorých kombinovaním je možné „predať“ produkt v cudzom štáte. V spoločnosti vzniká na základe kultúry a jazyka organizácia. Ako príklad je možné uviesť USA, keď sa v osemdesiatych rokoch pokúsili „coca-kolonizovať“ svet. Nadobúdanie vzdelania o historických kontextoch kreovania majoritného národa a jeho jazyka, a oboznamovanie sa s majoritným prostredím, uľahčujú spoločenskú asimiláciu etnických menšín do majoritnej spoločnosti. História majoritného národa, s ktorou sa v priebehu života oboznamujú, sa stáva ich vlastnou. V dôsledku vzdelania je možné uľahčiť asimiláciu týchto menšín do lokálnych komunit, a tým pádom znížiť riziká vzniku ekonomickej nerovnosti medzi majoritou a národnostnými menšinami. J. A. Komenský uvádza, že, slabé väzby na náboženstvo, s nedostatočným vzdelaním, ktoré vychádza zo zanedbávania „vyššej snahy po múdrosti“, vedú k absencii šťastia národa. Národnostné menšiny vnímajú jazyk ako kultúrne dedičstvo a z toho dôvodu je problematické riešiť otázky konsolidácie jazyka prostredníctvom nútenej asimilácie.

Asi najdôležitejšou funkciou jazyka, tak ako to vníma bežný človek, je komunikačná funkcia. Jazyk vytvára človek, kvôli tomu, aby mu slúžil. Jazyk je podmienkou fungovania spoločnosti a skupiny. Podľa M. Gbúrovej (2009) komunikačná funkcia nie je jediná, ktorú jazyk spĺňa, ale okrem nej plní aj funkciu národnoreprezentatívnu a integračnú.

Keďže jazyk utvára komunitu, prostredníctvom nej vytvára aj vlastné hodnoty. Tie sa postupne stávajú základom kultúry a vytvárajú historické pozadie národa. Podmienkou takejto národnej evolúcie je akceptácia vonkajšieho prostredia a sloboda. Sloboda, ako psychologický atribút národa, je zároveň podmienkou, bez ktorej sa menšina nemôže rozvíjať, a tým pádom asimilovať. V súvislosti s formovaním jazyka ide o (vychádzajúc z J. G. Herdera) slobodu možného postupného kreovania národa. Jazyk je významným faktorom pri psychologickej identifikácii sa jednotlivca s určitým národom. Pomocou jazyka si jednotlivec vyberá svoje miesto v spoločnosti. V protiklade k poňatiu národnej identity podľa A. Heywoda je možné konštatovať, že jazyk je predpokladom psychologického angažovania sa na živote spoločnosti. „Národ žije vo svojom jazyku, ten kto hovorí a cíti po maďarsky je Maďarom, bez ohľadu na svoj pôvod a vieru.“ (Halász, 2011).

Podobne sa na problematiku jazyka pozerá V. Krupa (2007), ktorý definuje jazyk na základe jeho primárnych funkcií, reprezentatívnej, symbolickej a emocionálnej. V tejto súvislosti rieši problém jazykovej revitalizácie. Pri seba-identifikácii ju považuje za esenciálnu. Dokonca poukazuje na národnostné menšiny, ktoré zachovávaním svojej kultúry vzdorujú asimilácii do majoritnej spoločnosti, lebo identifikácia sa na jazykovom základe viaže na kultúrne atribúty. Prepojenie jazyka a národa hľadá v staroslovienčine. Z výsledkov jeho výskumu vyplynulo, že v staroslovienčine bol pojem jazyk stotožňovaný s pojmom národ. Nie je preto pochýb že základným záujmom každého národa by malo byť kodifikovanie spisovného jazyka a jeho implementácia do spoločnosti.

Z historickej perspektívy možno jazyk vnímať ako nástroj prezentácie vyššej vrstvy spoločnosti na spoločenských podujatiach. Osvetovým prostriedkom sa stali kultúrne inštitúcie, ktoré jazyk prezentovali verejnosti. Medzi takéto inštitúcie patrili napríklad divadlo, galéria, alebo múzeum. Prostredníctvom jazyka sa odlišovali aj štátne funkcie, ako napríklad králi, ktorí medzi sebou komunikovali prostredníctvom francúzskeho jazyka, pričom paradoxom bola neznalosť jazyka spoločnosti, ktorej vládli.

S teritoriálnymi zmenami v rámci kráľovstiev a štátov, bolo nutné prispôbovať novému rozloženiu obyvateľstva aj inštitúcie. Úlohou kultúrnych predstavení sa preto stala osвета jednotného majoritného jazyka, ktorej zámerom bolo ovplyvniť tých, ktorí mali zábrany používať ho na verejnosti. Prezentácia jazyka práve v kultúrnych inštitúciách spôsobila, že sa spisovný jazyk začal vnímať populárnejšie v širšej obci. Zároveň však poukazoval na spoločenské postavenie mimo spoločenských inštitúcií. V divadlách sa hrali hry, ktoré mali náučný charakter, no aby im človek porozumel, musel ovládať jazyk, v ktorom bolo predstavenie odohraté. Išlo o rôzne hry, ktoré opisovali historické udalosti. Kvôli značnému záujmu sa čoskoro divadlo stalo súčasťou politického života. Predstavenia boli orientované aj na národnostnú tematiku, ktorá ukazovala potrebu jednotnosti v rozdelenej spoločnosti. Čoskoro sa začali budovať národné divadlá, ktoré sa, ako píše M. Thiessová (2007), stali „symbolom vlasteneckých hodnot“ (s. 118) Takéto dobrovoľné návštevy divadiel mala spôsobili, že spisovný jazyk začal medzi verejnosťou rezonovať natoľko, že bol nakoniec všeobecne prijatý.

Z uvedeného možno usudzovať, že pilierom jazyka sa stala vedomá voľba jednotlivca, na základe ktorej sa s národnostnou menšinou identifikoval prostredníctvom štátnych inštitúcií. V súčasnosti to treba vnímať s prihliadnutím na jurisdikciu štátu, v ktorom jedinec pôsobí. Keďže ide o minoritu, nie o majoritu, nie je možné hovoriť o osvojovaní si jazyka ako o národnom záujme menšiny. Preto jedinou voľbou ostáva akceptovať majoritnú kultúru a prispôbiť sa. Túžba patriť do majoritnej spoločnosti, spôsobila, že menšiny sa začali integrovať do majoritnej spoločnosti prostredníctvom osvojovania si jazyka majoritnej spoločnosti.

Podobný názor má L. Šatava (2005), keď hovorí o Fishmenovej bezprostrednej podpore „intimního mezigeneračního předávání jazyka“ (s. 21) Jazyk treba vnímať ako súčasť iných prvkov kultúry, ktoré tvoria základný funkčný fenomén, jazykový systém. L. Šatava (2005) skúma aj skutočnú hodnotu jazyka vo vzťahu k identite. Kládí si otázku, či etnicita nie je vytvorená umelo. Následne predkladá dve koncepcie. Spojením oboch konštruktov (Buď – Alebo a Nielen - Ale aj) dospieva k zisteniu, že význam etnicity sa v súčasnej spoločnosti s množstvom menšinových kultúr prelína a dokonca vytráca. Prvý koncept vychádza z Herderovej predstavy, že človek musí niekam patriť. Začleňuje sa do jednej, alebo do inej skupiny na základe jazykových, kultúrnych a mravných princípov. Druhý koncept vníma všetky existujúce kultúry ako majetok spoločnosti. Dôraz sa kládí na multikultúrne a jazykové aspekty, pričom etnická identita je druhoradá.

Zložitosť rozloženia jazykového systému do jednotiek, kvôli ľahšej identifikácii znakov

a pojmov, spôsobuje, že je trvácnejší. Ide o systém identifikačných prvkov – systém hodnôt určitého národa.³ Je všeobecne prijatým faktom, že jazyk je štandard komunikácie v spoločnosti. Iba prostredníctvom osvojenia si jazyka majoritnej spoločnosti je možné pripraviť príslušníka menšiny na povolanie. Kvôli funkcii spätnej väzby, ktorá sa využíva na sprostredkovanie informácií, je jazyk považovaný za základ pracovnej sily. Schopnosť učenia štandardizovaného jazyka poukazuje na charakterové črty, ako sú morálnosť, čestnosť a vzdelanie národa. Každý národ je preto kultúrne, historicky a jazykovo odlišný.

Existuje však aj opačný názor, podľa ktorého jazyk nemožno považovať za etno-identifikačný znak. A. Heywood uvádza ako dôvod historickú dimenziu. Tvrdí, že väčšina ľudí v 18. a 19. storočí nepoznala „národný“ jazyk. Rozprávala nárečím a často ho nevedela ani graficky zakresliť či zapísať. M. Homišinová (2006), inšpirujúc sa R. Wardhaughom v tejto súvislosti popisuje štyri možné modely vzťahu jazyka a spoločnosti v kontexte národnostných menšín. Ide o prípady, keď spoločnosť určuje využívanie jazyka, ktoré sa odzrkadľuje na sociálnom postavení, v druhom prípade je to opačne, teda jazyk využívaný v komunite alebo spoločnosti určuje jej štruktúru a fungovanie. V ďalšom prípade ide o recipročnú kooperáciu a v poslednom o negáciu akéhokoľvek vzťahu medzi spoločnosťou a jazykom.

Spoločnosť funguje na základe kooperácie, ktorej základom je komunikácia. Jazyk je prostriedok komunikácie a zároveň etno-identifikačný prvok jednotlivca v spoločnosti. Komunikácia v etnickej skupine podlieha historickým determinantom, a zároveň odráža potrebu reprodukcie vlastnej materskej kultúry na území iného štátu. V niektorých prípadoch (napríklad v prípade rómskeho etnika), sa komunikácia môže odvíjať od príslušnosti k určitej kaste. Jazyk sa preto viaže na kultúru a tradície, ktoré sú diferencované s ohľadom na majoritný národ. Z toho dôvodu možno predpokladať, že jazyk vytvára diferencie v ekonomickom postavení medzi majoritnou spoločnosťou a národnostnými menšinami.

M. Homišinová (2009) uvádza, že „Na báze materinského jazyka väčšinou prebieha prvotná socializácia a internalizácia hodnôt a noriem danej kultúry.“ (s. 50) Materinský jazyk má nielen prvotný kontakt s daným jednotlivcom, ale zároveň aj najužšiu väzbu. Vzťahy sú definované interakciou. Môže ísť o pozitívnu, alebo negatívnu interakciu. Pozitívna interakcia znamená prenos významov a nových prvkov medzi skupinami, ktoré jej prinášajú prospech. Negatívnu interakciu je možné chápať ako vzťah medzi dvoma subjektmi, ktorý je determinovaný konfliktom. Ide o prípad, kedy spoločnosť nechce akceptovať kultúrne a jazykové diferencie, na základe ktorých si vytvára predsudky.

Aká je teda skutočná funkcia jazyka v spoločnosti? M. Homišinová (2006) definuje tri pojmy, pomocou ktorých sa snaží vysvetliť funkciu jazyka v spoločnosti. Definuje národné kritériá, ktoré sú odvodené od regiónov, od sociálnej vrstvy, ktorá jazyk používa a od situácie. Pri týchto kritériách spomína aj diferencovanosť vo vzťahu k zmiešaným regiónom, ktoré popisuje ako enklávne. Tie sú podľa nej v interakcii so svojím okolím. Nakoniec zavedením

³ Prioritne ide o pojem národ, keďže hodnoty sa viažu na kultúru, ale sú explicitne vyjadrené prostredníctvom psychologickéj agitácie vo verejnom živote, kedy sa jedinec identifikuje so spoločnosťou na základe hodnôt.

pojmu jazykovej kompetencie vysvetľuje schopnosť jeho využitia v praxi prostredníctvom interakcie medzi skupinami, pričom sa berie ohľad aj na tému a miesto komunikácie. Zaoberá sa aj interakciou menšinových jazykov s jazykom majority v každodennom (neformálnom) a verejnom (formálnom) styku, ktorú popisuje cez prizmu diglosie, ktorá je charakteristická vzájomnou akceptáciou využívaných jazykov u jednotlivca.

Keďže jazykové predsudky zo strany zamestnávateľa sú bežným javom (Becker 1971, Pang 1975, Braverman 1974), je možné ich označiť za nacionalistický prvok, ktorý ovplyvňuje úspešnosť asimilácie menšiny do majoritnej spoločnosti. Tento nacionalistický prvok asimilačnej politiky potom výrazným spôsobom ovplyvňuje sociálno-ekonomické možnosti daného jedinca bez ohľadu na jeho subjektívnu vôľu.

Funkcie jazyka môžu mať v spoločnosti pozitívny, ale aj negatívny charakter. Za najväčší nedostatok funkcie jazyka v spoločnosti je možné považovať formálnu komunikáciu, ktorá je základom kooperácie majoritnej spoločnosti a menšín v štáte. Nejde len o samotný jazyk, ale o jeho väzby na okolie, ktoré definujú povahu výsledku používania jazyka. Táto väzba je diferencovaná podľa národnostného zloženia. Zatiaľ čo zmiešané oblasti majú právo vo formálnom styku používať materinský jazyk, v oblastiach s dominanciou majoritnej spoločnosti trpia vo formálnom styku jazykovou indispozíciou, kvôli ktorej vznikajú bariéry v spoločnosti.⁴ Aktuálna situácia poukazuje na skutočnosť, že riešenia problémov existujú. Otázne je, nakoľko je ich realizácia možná v praxi, pričom väzby na kultúrne atribúty podliehajú legislatíve národného štátu. Jazyk je preto potrebné vnímať ako nástroj, ktorého možnosti využitia nie sú limitované okolím. V štáte sa stáva záporným faktorom, ktorý ovplyvňuje sociálno-ekonomickú situáciu menšín.

1.3 Národnostné menšiny a asimilácia

„Každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti.“

(Ústava Slovenskej republiky, Čl. 12., Ods. 3)

Tak ako má majoritný národ na území zvrchovaného štátu svoje práva, ktoré vychádzajú z práv občana, tak majú svoje práva aj národnostné menšiny. Zachovávanie práv národnostných menšín v oblasti rozvoja národných hodnôt sa stalo na začiatku 90. rokov jedným z hlavných cieľov Európskej únie. Malo pomôcť národnostným menšinám v členských štátoch Európskej únie integrovať sa do majoritnej spoločnosti. To bolo dôvodom prijatia Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov 5. novembra 1992. Vychádzajúc z tejto charty možno ako jazyk národnostných menšín charakterizovať ten jazyk, ktorý je

⁴ Úrad primátora v Rožňave je bilingválny, je možné sa dohodnúť v slovenskom a zároveň v maďarskom jazyku (vo vzťahu k národnostným menšinám neberieme do úvahy svetové jazyky), zatiaľ čo úrad v Banskej Bystrici je monolingválny, čím nepriamo diskriminuje príslušníkov národnostných menšín, ktorí nedisponujú znalosťou majoritného jazyka na úrovni bežnej komunikácie.

„používaný na území štátu jeho príslušníkmi, ktorí tvoria menej početnú skupinu v porovnaní s ostatnými obyvateľmi štátu“.⁵ Jazyk národnostných menšín na území hostujúceho štátu sa považuje za jedno z kultúrnych dedičstiev etnického spoločenstva, ktorý ho používa.

Čo je jazykové dedičstvo menšín, je v skutočnosti otáznou. N. Doer (2010) skúma príčiny, ktoré poukazujú spôsob konštituovania jazyka do podoby prirodzeného jazyka, rodného jazyka alebo jazykového dedičstva. Necháva sa inšpirovať štyrmi prístupmi T. Skutnabb-Kangasovej a R. Phillipsona, ktoré slúžia pre definíciu rodného jazyka. Základom je primárny jazyk, ktorý sa učí jednotliviec ako prvý v poradí. Následne je to jazyk, ktorý ovláda jednotliviec najlepšie, potom jazyk, ktorý najviac používa a nakoniec jazyk, s ktorým sa jednotliviec najviac identifikuje. Poukazuje na fakt, že jednotlivé národnostné menšiny sa často identifikujú s materinským jazykom kvôli politickým skutočnostiam.

Tieto politické dôvody korešpondujú s realitou, v ktorej majoritná spoločnosť neakceptuje cudzie vzorce identity, ktoré sa národnostné spoločenstvá snažia do spoločnosti zavádzať. Prostredníctvom psychologického aspektu identity, ako ju chápe A. Heywood, možno povedať, že ten zohráva významnú úlohu pri identifikácii príslušníka etnického spoločenstva do majoritnej spoločnosti, keď poukazuje na zodpovednosť jednotlivca za rozhodnutie akceptovať kultúrne a hodnotové vzorce majoritného národa. Politická zodpovednosť za vyhlásenie jazykového dedičstva určitého etnického spoločenstva poukazuje na vysokú mieru identifikácie sa menšinových spoločenstiev do majoritnej spoločnosti predovšetkým prostredníctvom jazyka, a zároveň poukazuje na nutnosť niesť zodpovednosť za politické činy, ktoré môžu byť v týchto súvislostiach spájané nie s jednotlivcom, ale s národom. Zjednodušene to znamená, že príslušník národnostnej menšiny, ktorý sa identifikuje s určitým jazykom, nesie zodpovednosť za vlastnú vedomú voľbu a odlišuje sa od majority. Preferovaním materských hodnôt sa môže dostať do pozície, keď tým, že nebude akceptovať kultúrne a hodnotové vzorce majoritnej spoločnosti, môže pociťovať istú formu diskriminácie (etnickej, ideologickej, ekonomickej alebo sociálnej). Preto vedomá voľba môže byť potenciálnou príčinou nerovnosti v ekonomickej oblasti medzi majoritnou spoločnosťou a menšinami.

Sociálno-ekonomická situácia je často primárnou sférou rozhodovania sa jednotlivca, keďže tá priamo súvisí s jeho schopnosťou prežiť v cudzom prostredí, kde je daný jednotliviec príslušníkom menšinového etnického spoločenstva. Sociálno-ekonomickú diskrimináciu etnických menšín je podľa J. Sorensa (2010) možné využiť aj na presadenie politických cieľov, ako napríklad zabrániť etnickej skupine v jej snahách participovať na správe vecí verejných. Toto tvrdenie potvrdzuje jeho zistenie, že zákony sú často prispôbené požiadavkám autorít. Používa spojenie vládou sponzorovaná diskriminácia. Zároveň je možné si všimnúť rozdiely vo vzorcoch správania, keď si etnické menšiny vytvárajú vlastné vzorce správania, ktoré sú diferencované napríklad v miere spotreby.

Etnické väzby vytvárajú prostredníctvom kultúry vzorce správania sa, pričom sa mô-

⁵ Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov. Zb.z. č. 588/2001. Časť 1/Článok 1, a).

že brať do úvahy okolie, teda vnútorné prostredie, ale aj veľkosť etnickej skupiny. (Chiswick 2009) Dôraz pritom musí byť kladený na schopnosť majoritnej spoločnosti absorbovať minoritné vzorce správania. Aby bola integrácia etnických spoločenstiev do majoritnej spoločnosti možná, je potrebné, aby bol politický systém nastavený na pluralitného modelu národného štátu.

Miera nacionalizmu medzi majoritnou spoločnosťou zohráva významnú úlohu v procese integrácie národnostných menšín. Pri úvahe o príčinách sociálno-ekonomickej nerovnosti je potrebné si stanoviť prípustnú mieru nacionalizmu, keďže nacionalizmus sa vyznačuje prvkami nesúhlasu voči cudzorodým hodnotovým a kultúrnym vzorcom, ktoré sa snažia integrovať do majoritnej spoločnosti. Nacionalizmus upevňuje predsudky zo strany majoritnej populácie voči národnostným menšinám a vytvára tlak na menšiny.

Podľa J. Fishmana (2001) politická podpora jazyka národnostných menšín podporuje kultúrne a náboženské hodnoty komunit majoritného národa. V konečnom dôsledku je to subjektívna voľba príslušníka národnostnej menšiny, od ktorej závisí jeho postavenie v majoritnej spoločnosti. Zabezpečovanie rovnakých sociálno-ekonomických podmienok zo strany štátu voči národnostným menšinám potom môže byť chápané ako možnosť pripraviť príslušníkov etnických menšín na spoločenskú integráciu prostredníctvom vstúpenia jazykového dedičstva majoritnej populácie.

Ani politické rozhodnutia, ktoré súvisia so zabezpečením sociálno-ekonomického postavenia príslušníkov etnických menšín, nie sú často riešením. Pre mnohých jednotlivcov týchto menšín zohrávajú kultúrne hodnoty dôležitú úlohu. Individualizovaná syntéza spoločenských hodnôt, ktorej nositeľom je jednotlivec, je nositeľkou charakteristík prostredia, ktoré odráža sociálno-ekonomickú situáciu jednotlivca. (Allport 1927) Práve hodnoty sú podľa interpretácie libertariánskeho prístupu chápania sociálnej spravodlivosti E. Bolfikovej (2005) určujúcim faktorom re-distribúcie zdrojov. Hodnotu chápe ako akt vykonaný v prospech spoločnosti, ktorý stojí nad morálnou zásluhou. Hodnota je potom abstrakcia, ktorá definuje správanie sa jednotlivcov vo vzájomnej interakcii prostredníctvom komunikácie. Jazyk možno preto označiť za duchovnú a kultúrnu hodnotu národa.

J. Výrost (2011), ktorý skúmal postavenie jazyka v hierarchii hodnôt mladej generácie slovenskej menšiny v Maďarsku opierajúc sa o Hitnika, uvádza, že hodnoty patria k základným etno - identifikačným prvkom. Ich zdrojom je kategória skúseností, ktorá sa odvoláva na skúsenosť s príslušnosťou k určitej minorite. Za etnické hodnoty považuje materinský jazyk, národnosť a náboženstvo. Zároveň vymedzuje dve sociálne hodnoty, slobodu a demokraciu a päť personálnych hodnôt, zamestnanie, vzdelanie, zdravie, rodinu a majetok. Súbor týchto troch skupín hodnôt označil za nástroj jeho výskumu. Z výskumu vyplynulo, že u príslušníkov etnických spoločenstiev v Maďarsku sa v ich hodnotovom rebríčku personálne hodnoty umiestnili na najvyššom mieste. Slovenská mládež v Maďarsku preferovala oproti slovenskej mládeži z národnostne zmiešaných oblastí Slovenska z uvedených hodnôt najmä materinský jazyk oproti zamestnaniu a vzdelaniu. „...mladí ľudia, Slováci v Maďarsku, preferujú hodnotu „materinský jazyk“ štatisticky významne viac

ako mladí ľudia – Slováci z národnostne zmiešaných oblastí Slovenska.“

Pre správny hodnotový vývoj a možnosť osvojovať si jazyk majoritnej spoločnosti je, ako bolo uvedené, potrebné pluralitné prostredie, ktoré je utvorené demokratickým zriadením. Sociálne hodnoty, demokracia a sloboda, sami podliehajú požiadavkám tohto systému. Demokracia pritom nie je systém, ale prostredie, v ktorom fungujú objektívne zákony. Jedným z týchto objektívnych zákonov je sloboda, ktorá je určovaná mierou rovnosti príležitostí v spoločnosti. Existencia diferencií v sociálno-ekonomickom postavení národnostných menšín oproti príslušníkom majoritnej spoločnosti sa v demokratickom prostredí preto javí byť v rozpore s kategóriou slobody, ktorá je podmienená schopnosťou jednotlivca urobiť slobodnú voľbu, ktorá môže ovplyvniť riziko sociálno-ekonomickej nerovnosti v spoločnosti. Psychologická sloboda, ako dôsledok fungovania systému, potom znamená, že systém je v dôsledku sociálno-ekonomických nerovností nefunkčný a je nutné hľadať príčiny tejto nefunkčnosti na úrovni systému, teda medzi politickými elitami, ktoré prostredníctvom systémových inštitúcií riadia jeho fungovanie.

Čo znamená pluralita v demokratickom štáte pre národnostné menšiny? Demokratický štát predpokladá rešpekt ku kultúrnym tradíciám národnostných menšín. Možnosť seba-prezentácie, teda prezentácie vlastnej kultúry v spoločnosti, kde sú v menšinovom postavení, je podľa N. Doerra (2010) podmienená možnosťou používania ich rodného jazyka v lokálnej komunite. R. Philipson (1999) dáva do protikladu možnosť identifikovať sa prostredníctvom moderny a prostredníctvom iracionality. Modernu chápe ako schopnosť akceptovať majoritné hodnoty, ako „moderní ľudia“, ktorí by sa mali dobrovoľne identifikovať s jazykom majoritného spoločenstva, a tak sa stať jeho súčasťou. Iracionalitu chápe prostredníctvom zachovávaní tradičných kultúrnych a jazykových hodnôt materskej krajiny. Rozdiel medzi modernou a iracionalitou preto pripomína rozdiel medzi tradičnou a modernou spoločnosťou, keď sa moderná spoločnosť vyznačuje pluralitou a hodnotovou rôznorodosťou a tradičná spoločnosť prísnyimi pravidlami, ktoré chránia pôvodné hodnoty. Preto je možné sa domnievať, že takého iracionálne správanie, vychádzajúce z neakceptácie hodnôt majoritnej spoločnosti môže mať vplyv na sociálno-ekonomické postavenie príslušníka menšinového spoločenstva. O sociálnej pozícii v rámci majoritnej spoločnosti môže rozhodnúť jednotlivec sám prostredníctvom racionálnej voľby, ktorá, ako bolo spomenuté, podlieha podmienkam prostredia. Možno preto usúdiť, že jednou z podmienok zlepšenia sociálno-ekonomického postavenia príslušníka národnostnej menšiny a zmiernenia nerovností medzi príslušníkom majoritnej spoločnosti a príslušníkom národnostnej menšiny v národnom štáte je jazyk.

Politika inklúzie vo vzťahu k národnostným menšinám predpokladá vysoký stupeň ich schopnosti a vôle asimilácie s domácim prostredím a schopnosť komunikácie v jazyku majoritného národa. Keďže integrácia príslušníkov národnostných menšín do majoritnej spoločnosti je odlišná od asimilácie, je potrebné vymedziť spôsoby, na základe ktorých sa príslušník národnostnej menšiny asimiluje do majoritnej spoločnosti.

M. Wallendorfová a D. M. Reilly (1983) definovali dva modely asimilácie. Ide o model

pôvodu a model bydliska. Obidva sú určované na základe šiestich kategórií.

Kultúrna asimilácia poukazuje na zmenu správania, adaptáciu na prostredie, jazyk, jedlo, a zároveň aj na veľkosť konzumnej spotreby.

O štruktúrálnej asimilácii môžeme hovoriť po úspešnom zaradení jednotlivca do skupín, klubov či organizácií, v ktorých pôsobia príslušníci dominantnej kultúry.

Identifikačná asimilácia znamená zaradenie sa príslušníka etnického spoločenstva do lokálnej skupiny majoritného spoločenstva. Ako príklad je možné uviesť spolunažívanie v činžiaku.

Formu prijímacej asimilácie možno rozpoznať prostredníctvom zaradenia príslušníka etnickej menšiny do kolektívu, ktorý prestáva mať voči nemu výhrady. Akceptácia správania takéhoto človeka majoritným spoločenstvom bez predsudkov naznačuje asimiláciu na princípe prijatia správania.

Občianska asimilácia predpokladá vysokú mieru konformity predchádzajúcich typov asimilácie, pričom vylučuje konflikt na rasovom, či etnickom základe v hostujúcej skupine. Rovnako sa zdôrazňuje úloha motivácie.

Poslednou je kategória kultúrnej asimilácie. Je podmienená úplným osvojením si jazyka majoritného národa.

Heterogenita spoločnosti však úplné osvojenie si behaviorálnych prvkov spoločnosti nedovoľuje. Vzniknutá frustrácia príslušníkov etnických spoločenstiev z neschopnosti dosiahnutia úplnej asimilácie tak vplýva na zvyšovanie napätia v spoločnosti. (Montalvo, Reynal-Querol^b 2005)

Táto kategória asimilácie, spolu so štruktúrnou asimiláciou, sú podmienkami, pre dosiahnutie vyššej miery akceptácie a úplné zaradenie sa do občianskeho života spoločnosti. Neakceptácia môže byť spôsobená frustráciou majoritnej spoločnosti z uskutočňovanej sociálnej politiky štátu voči národnostným menšinám, ktoré majú problém zamestnať sa. Práve preto je sociálno-ekonomická situácia závislá od politických inštitúcií, ktoré sú v pozícii arbitra, ktorý rieši spory medzi majoritnou spoločnosťou a národnostnými menšinami. Občianska spoločnosť nedokáže odstrániť depresiu zo sociálno-ekonomických rozdielov, ktoré vyplývajú zo schopnosti asimilácie národnostných menšín, ktoré sú v dôsledku neznalosti jazyka a často predsudkov ekonomicky znevýhodnené.

Existuje viacero štúdií, ktoré potvrdzujú existenciu vysokej miery depresie medzi etnickými skupinami, ktorá pramení z nízkej úspešnosti legálne sa zamestnať. (Missinne, Vracke 2012, Nazroo 2003, Bhugra, Still, Furnham, Bochner 2004) Vzniká tak riziko názorových stretov medzi príslušníkmi etnických spoločenstiev, národnostných menšín a príslušníkmi majoritnej spoločnosti, ktoré sú často spôsobované neschopnosťou úplne sa asimilovať do majoritnej spoločnosti. Identita národnostných menšín sa profiluje pod vplyvom prostredia, v ktorom sa nachádzajú, pričom môže ísť o dva extrémny. Ide o negatívny vývoj a pozitívny vývoj identity. Vrcholom negatívneho vývoja identity príslušníka etnického spoločenstva v národnom štáte je etnický konflikt. Opačným výsledkom je úplná asimilácia.

Vývoj identity môže prechádzať niekoľkými fázami, ktoré podľa J. Výrosta (2011)

ovplyvňujú jej hodnotovú orientáciu. Konformita poukazuje na normatívne a hodnotové cítenie s majoritnou spoločnosťou, ktoré sa prejavuje silnou väzbou na majoritnú kultúru. Disonancia znamená, že jednotlivec si začína uvedomovať kultúrne rozdiely, ktoré môžu mať za následok spochybnenie minulých hodnotových vzorcov. Tretie obdobie je možné označiť za kritické. Základom sa stáva zmena vlastných hodnôt, čo má za následok dešpekt voči kultúre majoritnej spoločnosti a upevnenie väzieb na materinskú kultúru, ktorej súčasťou je aj jazyk. Ide o rezistenciu a odmietanie. Vo štvrtom štádiu, introspekcii, si jednotlivec uvedomuje hodnotovú rozdielnosť a snaží sa ju pochopiť. Robí to prostredníctvom spájania vybraných atribútov z daných kultúr. To ho privádza do posledného štádia integrovaného uvedomenia, kedy dokáže rozoznávať potrebné a vhodné hodnoty, kompatibilné a rozdielne faktory, podľa ktorých sa orientuje.

Preto jazyk možno zaradiť do kategórie nástrojov, ktoré výraznou mierou ovplyvňujú úspešnosť asimilácie národnostných menšín do majoritnej spoločnosti. Pomocou jazyka je možné ustanoviť aj svojbytnosť národov.

Výskumom menšinovej diskriminácie je venovaná značná pozornosť najmä v USA. (Harrison 2001, Manuel, Taylor, Jackson, 2012) Výskumy boli orientované prevažne na zisťovanie miery diferencii v sociálno-ekonomickom postavení etnických a rasových menšín. Išlo o možnosti zamestnať sa v centre mesta, na periférii a v gete medzi europofónnym a negrofónnym obyvateľstvom. Výsledkom zistení bolo, že tým faktorom, ktorý priaznivo pôsobí na etnické a rasové menšiny a ovplyvňuje ich schopnosť migrovať za prácou, je vzdelanie.

Podobné závery je možné si všimnúť u viacerých autorov (Mun Lee 2004, Beck, Tolbert, Horan 1980, Boston 1990, Tomaskovic 1993), ktorí skúmali sociálno-ekonomické diferencie v rôznych štátoch. Podstata týchto výskumov je rovnaká. Všetky sa orientujú na vysokú nezamestnanosť, ktorá je spôsobená zníženou schopnosťou zamestnať sa a na problémy so vzdelanosťou.

Rozdiely možno badať vo veľkosti krajín, v etnickej rôznorodosti a závislosti týchto faktorov od ekonomickej sily krajiny. O. Dincer a F. Wang (2011) zistili, že existujú veľké rozdiely pramieniace z príslušnosti k určitému etniku. Podľa nich za zlú ekonomickú situáciu nemusí byť zodpovedný len jednotlivec, ale aj politická elita, ktorá vládne v regióne. Dôvodom je to, že občan nemá dosah, aj napriek vlastnej vôli na to, aby ovplyvnil infraštruktúru a bohatstvo regiónu.

Vplyvom sociálno-ekonomického postavenia na zdravie človeka sa zaoberali Q. Zhang a Y. Wang (2004). Zistili, že miera obezity je diferencovaná v závislosti od príslušnosti k etnickej skupine a jej sociálno-ekonomických pomerov. Podobné výskumy, ktoré poukazujú na diferencie v príjmoch medzi etnickými skupinami, bolo možné badať u viacerých autorov (Kosters, Welch 1972, Coleman, Wholstetter 1972). Zodpovednosť za nerovnomernú redistribúciu zdrojov pripísali ekonomickej situácii v štáte, aj keď D. J. Grove (1980) v tejto súvislosti naopak tvrdí, že ekonomický rozvoj štátu priamo neovplyvňuje na ekonomickú nerovnosť etnických skupín. Gulliford, Dodhia, Chamley, McCormick, Mohamed, Naithani

a Sivaprasad (2010) zisťovali vplyv sociálno-ekonomických faktorov na mieru cukrovky medzi etnickými menšinami. Výsledkom bolo, že zdravie človeka závisí od jeho sociálno-ekonomickej situácie. Zároveň zistili istú závislosť medzi mierou cukrovky a etnickými menšinami vo Veľkej Británii, vo vzťahu majoritnej populácie a „čierneho“ obyvateľstva.

Fungovanie spoločenského systému definuje povahu vzťahu majority a minority. Sociálno-ekonomické postavenie menšín je výsledkom pravidiel, ktoré využíva systém na zabezpečenie svojho fungovania. Úroveň znalosti jazyka majoritného spoločenstva je závislá od pravidiel spoločenského a politického systému, ktoré ovplyvňujú schopnosť jednotlivca rozhodovať sa. Identifikácia tak podlieha výhodám, ktoré môže jednotlivec dodržiavaním pravidiel systému dosiahnuť. Tento princíp hovorí o vysokej miere integrácie menšín do majoritnej spoločnosti na úkor ich vlastných hodnôt. Výsledkom môže byť nezhoda v hodnotových vzorcoch medzi príslušníkmi národnostných menšín a príslušníkmi majoritnej spoločnosti, ktorej dopadom môže byť konflikt. Konflikt medzi majoritnou spoločnosťou a národnostnou menšinou sa prejavuje v ich sociálno-ekonomickom postavení, keď sú príslušníci národnostnej menšiny voči majoritnej spoločnosti ekonomicky znevýhodnení. Sociálno-ekonomické znevýhodnenie národnostných menšín v Slovenskej republike je možné vnímať aj ako dedičstvo z čias rakúsko-uhorskej dominancie maďarského národa nad slovenským etnikom v 18. a 19. storočí.

2. Súčasnú postavenie maďarskej menšiny na Slovensku

Rozdelenie Slovenska spôsobilo zmenu v štruktúre spoločnosti. Od roku 1918 v súvislosti s rozpadom Rakúsko-Uhorska je možné hovoriť o maďarskej menšine žijúcej na území Slovenska. Nová rola maďarskej menšiny prinášala viacero problémov v oblasti národnostnej asimilácie. Išlo predovšetkým o problém seba-identifikácie a odlišenie sa od majoritnej spoločnosti. Aj napriek negatívne vnímaniu rozpadu Rakúsko-Uhorska, menšinám ostalo v Československu právo zachovania si vlastného kultúrneho a jazykového dedičstva. (Ďurkovská 2009)

Až dlho po rozdelení, koncom osemdesiatych rokov, bol na Slovensku zaznamenaný posun vo vnímaní etnickej a národno-emanipačnej otázky. Začali sa riešiť etnické konflikty a bolo potrebné zdefinovať nové postupy pre riešenie problémov, ktoré súviseli s budúcnosťou začleňovania národnostných menšín do majoritnej spoločnosti. Etnické konflikty nie sú novým fenoménom a je možné sa s nimi stretnúť v každom národnom štáte. Dôvodom napätia medzi príslušníkmi etnických spoločenstiev a majoritnej spoločnosti je veľmi často ich rozdielna sociálno-ekonomická situácia. (Homišinová 2009, Osborne 2010)

Podľa M. I. Lichbacha (1995) je to práve organizácia, ktorá často menšinám v zhoršenej sociálno-ekonomickej situácii chýba. Tá je dôvodom, prečo má etnická menšina problém zmobilizovať sa.

Etnický konflikt nemusí vychádzať z problému akceptácie súčasného stavu menšinovým etnikom. Môže byť determinovaný majoritným národom cez nacionalizmus, ktorý je prítomný vo všetkých národných štátoch. Akceptácia prípustnej miery nacionalizmu je podmienená mierou zastúpenia národnostných menšín v štáte voči majoritnému obyvateľstvu.

Príkladom môže byť Maďarská menšina, ktorá je najpočetnejšou menšinou na území Slovenska. Je situovaná v oblastiach Slovenska s najvyššou nezamestnanosťou.⁶ V Januári 2011 tvorila 8,5% celkovej populácie žijúcej na území Slovenska. Najviac príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny bolo v Nitrianskom kraji, pričom najviac príslušníkov s trvalým pobytom mal okres Dunajská Streda. Najvyšší počet obyvateľstva maďarskej národnosti žije v obci Janica (97,2%.⁷).

Na miere nezamestnanosti v oblastiach východného Slovenska, obzvlášť v severných častiach, kde sa nachádza početná komunita rusínskej národnostnej menšiny, je možné pozorovať, že schopnosť zamestnať sa klesá najmä v zmiešaných regiónoch s veľkým počtom príslušníkov národnostných menšín. Je preto namieste položiť si otázku, či môže byť takýto demografický údaj ukazovateľom sociálnej diskriminácie v dôsledku používania menšinového jazyka a neznalosti jazyka majoritného obyvateľstva.

Etnicita môže a nemusí znamenať kľúčový atribút pri identifikácii sa s národnostnou menšinou. L. Macháček (2011) sa zaoberal otázkou maďarskej menšiny a jej identifikácie sa so slovenským národom. Čo sa týka maďarskej menšiny, jej populačný rozsah je oproti iným menšinám na Slovensku vyšší a zároveň aj vyspelosť vo vnímaní kultúrnych diferencií. Súčasná situácia naznačuje, že trend v posilňovaní materinskej kultúry ako etno-identifikačného faktora, bude naďalej zotrvať v zmiešaných regiónoch. Tie sú v súčasnosti na regionálnej úrovni politicky reprezentované značným počtom príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny. Situácia v regionálnej administratíve závisí od politických reprezentantov, ktorí sa snažia presadiť podmienky, ktoré by zvýšili možnosť používať materinský jazyk národnostných menšín. Dôsledkom tohto kroku je stupňujúci odpor voči autorite majoritných hodnôt. Súvisí to aj s historickými udalosťami, ktoré sprevádzajú spory o územie medzi Maďarskom a Slovenskom v dvadsiatom storočí.⁸ (Krivý, Danglová 2006)

U jednotlivca sa hodnoty môžu meniť v závislosti od prostredia, v ktorom sa nachádza. V súčasnosti je možné pozorovať u príslušníkov národnostných menšín v zmiešaných regiónoch Slovenska zmenu hodnôt, ktoré charakterizujú ich sociálno-ekonomické postavenie. Napriek tomu je možné stále badať rozdiely, ako v sociálnej oblasti, tak v oblasti poskytovania príležitostí. Základné demografické údaje naznačujú pokles počtu príslušníkov ma-

⁶ Na konci januára 2013, bola najvyššia nezamestnanosť v priemere ku počtu obyvateľov v okresoch Poltár, Rimavská Sobota, Revúca a Rožňava, Kežmarok, Sabinov, Medzilaborce, pričom nezamestnanosť tu dosahuje hodnoty vyššie ako 25%. Viac info: Úrad práce sociálnych vecí a rodiny. *Nezamestnanosť a mesačné štatistiky. Január 2013*. [Online]. [cit. 8-3-2013]. Dostupné na internete: <http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2013.html?page_id=268686>.

⁷ ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. [Online]. [cit. 8-3-2013]. Dostupné na internete: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=51728>>.

⁸ Trianonská mierová zmluva, či Viedenská arbitráž.

ďarskej národnosti s trvalým pobytom na Slovensku od roku 2001 do roku 2011 o 62 061.⁹

G. Lelkes (2009) skúmal v zmiešaných regiónoch na území južného Slovenska mieru životaschopnosti. Vychádzal zo štatistických údajov, ktoré naznačovali, že miera podnikania v týchto zmiešaných oblastiach má oproti minulosti stúpajúci charakter, a to hlavne v súvislosti so vstupom Slovenska do Európskej únie. V roku 2005 pripadal jeden súkromný podnik na 98,8 obyvateľov na južnom Slovensku. V iných častiach Slovenska vychádzal jeden podnik na 64,4 obyvateľov. Jeho štúdiá poukazuje na existenciu značných regionálnych rozdielov, ktoré „vytvárajú neprijateľnú diskrimináciu a v prípade, že sa to nezmení, hrozí zosilnenie segregáčného procesu... a ďalšie zhoršenie ich nepriaznivej situácie“. (s. 1- 12) Medzi osvojením si jazyka majoritného spoločenstva a sociálno-ekonomickou pozíciou etnických spoločenstiev je možné badať závislosť.

A. Divičanová spolu s O. Krupom (1999) zistili vysokú mieru poklesu používania slovenského materinského jazyka od roku 1880 do roku 1950. Počet obyvateľov hovoriacich po slovensky vtedy poklesol o približne 50%. Prevažne od roku 1989 sa na Slovensku realizovali početné výskumy národnej identity Slovákov. Ich úlohou bolo zistiť ukazovatele a rôznorodosti, prostredníctvom ktorých je možné odlišiť identitu majoritného národa od identity etnickej skupiny. Dôvody takýchto výskumov súviseli s celkovou transformáciou slovenskej spoločnosti. Predpokladalo sa, že demokracia ako systém (pričom demokracia nie je systém, ale iba forma) je úzko prepojená s dodržiavaním základných ľudských práv a slobôd. Problémy integrácie a následnej asimilácie menšinového obyvateľstva do majoritnej spoločnosti pretrvávajú dodnes. Spoločenské podmienky, ktoré sú prekážkou integrácie národnostných menšín a ktoré sú zároveň nástrojom sociálneho znevýhodňovania, často neberú do úvahy modely fungovania sociálneho systému pred rokom 1989, ktoré podliehali iným pravidlám fungovania.

L. Orosz (2008) v tejto súvislosti poznamenáva, že účelom zásadných zmien v právnom poriadku boli zmeny vznikajúceho systému, ktoré nevychádzali zo skúseností s modernizovaným systémom, ale odvolávali sa na revolučný inštinkt. Druhým faktorom, ktorý mal vplyv na právne zmeny, boli historické skúsenosti. Okrem spoločnej histórie s maďarským národom mali Česi a Slováci ambíciu vytvoriť štát na národnom princípe bez „neslovanských národnostných menšín“. Väčšina vtedy existujúcich politických strán však presadzovala občiansky princíp pred národným.

Pravdepodobnosť zlepšenia sociálnej pozície členov maďarskej národnostnej menšiny existuje. Zlepšenie je možné dosiahnuť osvojením si spoločenských hodnotových vzorcov (medzi ktoré patrí aj jazyk) už v primárnej fáze socializácie, v ktorej sa ich jedinec učí rozpoznávať. Možnosti, ktoré mu komunita ponúka, ako napríklad vzdelanie v materinskom jazyku alebo bilingválne štúdium, mu vytvárajú príležitosť pre zaradenie sa do spoločnosti. Jednotlivec však musí urobiť voľbu. Voľba, vychádzajúca z presvedčenia, je správna voľba. T. Parsons hovorí, že ak chce človek uspokojovať svoje potreby, musí tak robiť na základe

⁹ ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY: Základné údaje zo sčítania obyvateľov, domov a bytov, 2011. Obyvateľstvo podľa národnosti. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2012. s. 7- 8.

hodnotového konsenzu v spoločnosti. Voľba urobená z donútenia je príčinou sociálneho vylúčenia. Systém núti príslušníkov menšín robiť voľbu na základe výhod. Pravidlá existujúce pre zabezpečenie poriadku vytvárajú umelú predstavu konsenzu, pričom ich dopad na spoločnosť je diametrálne odlišný.

Záver

Miera nezamestnanosti v regiónoch s veľkým počtom príslušníkov maďarskej menšiny je vysoká. Dôvodom zníženej schopnosti zamestnať sa je často neznalosť majoritného jazyka, pričom preferovanou sa v súčasnosti stala minimálne bilingválnosť. Tento problém je možné riešiť pravdepodobne len v dlhodobej perspektíve. Jeho vyriešenie je možné dosiahnuť napríklad prostredníctvom vytvorenia špeciálnych kultúrnych alebo vzdelávacích inštitúcií. Ministerstvo školstva implementovalo v roku 2007 do programového vyhlásenia skvalitňovanie vzdelania v oblasti národných hodnôt a podpory vlastenectva. (Šutaj 2009) Jazyk v tejto súvislosti poukazuje na spoločnú kultúru, ktorá sa priamo nepodieľa na vytváraní sociálno-ekonomického rozdielu medzi národnostnými menšinami a majoritnou spoločnosťou.

Presvedčenie o uznávaní určitých hodnôt núti jednotlivca racionálne uvažovať a kalkulovať. Zmena hodnôt nastáva v dôsledku racionálnej voľby ktorá potlačuje pocit priateľnosti k materskému národu a jeho hodnotám. Sociálne znevýhodnenie je, ako bolo spomenuté, otázkou voľby. Väčšina príslušníkov maďarského etnika žijúceho na Slovensku sa identifikuje ako „Som Maďar žijúci na Slovensku“ (až 68%)¹⁰. (Macháček 2011) Tento výrok predpokladá silné väzby na ukazovatele národnej identity, ako sú etnicita, jazyk a kultúra. Na otázku, či je lepšie, ak si Maďari zachovávajú svoje zvyky a tradície na území Slovenska, označila väčšina respondentov zo spomenutej vzorky (247) odpoveď „viac áno“ s tým, že za úplne zachovanie identity teda, „áno“ hlasovalo 233 opýtaných. Za asimiláciu bolo spolu („skôr nie“ a „nie“) 27 respondentov.

Je evidentné, že problémy s asimiláciou nesúvisia len s väzbami na národnú identitu a hodnotové preferencie, ale zároveň súvisia aj s politikou Slovenskej republiky. Dôkazom toho sú odpovede na otázku väčšieho dobra, či je lepšie, ak sa Maďari žijúci na Slovensku adaptujú a splynú s majoritnou spoločnosťou. Najviac respondentov volilo možnosť „radšej nie“ (162) a „nie“ (135). A. Heywood (2002) takéto konanie stotožňuje s kultúrnym nacionalizmom, ktorý vychádza zo sebauvedomenia vlastnej identity. Prejavuje sa národnou hrdosťou a zachovaním skôr jazykových a kultúrnych princípov ako snahou o nezávislosť.

Jednu z možností riešenia socio-ekonomického znevýhodnenia národnostných men-

¹⁰ Pri výskume národnej identity boli respondentom ponúknuté štyri možnosti. A) Som členom maďarského národa, B) Som etnický Maďar, žijúci v hostujúcej krajine, C) Som občan Slovenska ako hostujúcej krajiny s odlišným etnickým pôvodom, D) Som občanom Slovenska ako hostiteľskej krajiny.

šín ponúka T. B. Curtis (1966). Vychádzajúc zo „Zákona o zamestnanosti“¹¹ navrhuje vytvoriť menšinovú ekonomickú radu. Táto inštitúcia by mala riešiť príčiny ekonomickej nerovnosti ako napríklad mzdy, rovnosť príležitosti, plytvanie financiami a zbytočné výdavky napríklad na zbrojenie a podobne.

Vznik inštitúcie, ktorú by bolo možné porovnať s inštitúciou Verejného ochrancu práv, by mohol socio-ekonomickú situáciu národnostných menšín výrazne ovplyvniť. To, že inštitúcia by sa stala symbolom práv menšín v národnom štáte, by malo psychologický dopad na zmiernenie miery nacionalizmu, a teda výsledným efektom by bola zvýšená miera integrácie etnických spoločenstiev do majoritnej spoločnosti. Rozhodnutie jednotlivca akceptovať takéto pravidlá by ovplyvnila jeho schopnosť zamestnať sa a zároveň identifikovať sa s národnostnou menšinou. Jednotlivec by sa stal slobodnejším v rozhodovaní a hodnoty národa by sa pravdepodobne dostali pred (systémom nanútenú) voľbu prospechu na úkor hodnôt.

Faktom ostáva, že etnické znevýhodňovanie je objektívnym globálnym problémom, s ktorým je možné sa stretnúť v rôznych štátoch a na rôznych úrovniach. Štáty sa takýmto záverom z racionálnych dôvodov môžu vyhýbať, keďže ide v prvom rade o ekonomické záujmy a blaho majoritného národa. Rovnako silným determinantom sa zároveň javí byť multi-etnické prostredie. (Eng, Ping 2005, Lee 2004, Darvish 1985)

V kontexte uvedených skutočností je možné povedať, že životné podmienky, sociálno-ekonomické znevýhodnenie a schopnosť integrovať sa závisia od racionálnej voľby jednotlivca. Uprednostňovanie nástrojov sociálnej inklúzie, ako je integrácia a následná asimilácia na jazykovom princípe, vplýva na možnosť zamestnať sa, či zlepšiť sociálnu situáciu. Možným riešením je kreovanie zmiešaných mládežníckych krúžkov (klubov), ktoré by v primárnej fáze socializácie pomáhali asimilovať sa „druhej“ generácii príslušníkov národnostných menšín. Ako bolo naznačené, ekonomická rovnosť a rovnosť príležitostí je ilúzia a nedá sa dosiahnuť. Preto je nutné orientovať sa na schopnosť jednotlivca urobiť rozhodnutie „buď-alebo“, teda kultúra a hodnoty národa alebo akceptácia systémových pravidiel. Rozdiely je možné zmierniť prostredníctvom psychologických nástrojov, medzi ktoré patrí aj vzdelaním. Zároveň je potrebné podotknúť, že úplný proces asimilácie si vyžaduje viacgeneračnú integráciu, ktorá zmení myslenie etnických spoločenstiev a národnostných menšín v prospech identifikácie sa s identitou majoritného národa.

Ak má byť spoločenský systém nastavený na spravodlivé rozdeľovanie zdrojov, je potrebné zamerať sa na riešenie väzieb medzi etnickými spoločenstvami, národnostnými menšinami a štátom v rovnakej miere ako na riešenie otázok vzťahu etnických spoločenstiev, národnostných menšín a majoritnej spoločnosti.

¹¹ Employment Act 1946.

Literatúra:

1. ALLPORT, G.W. (1927): Concepts of trait and personality. *Psychological Bulletin*, Vol. 24, pp:284-293.
2. ARISTOTELES. (2003): Politika. In: MILLER, D., COLEMANOVÁ, J., CONNOLLY, W., RYAN, A. (Eds.): *Blackwellova Encyklopedie Politického Myšlení*. Praha: Barrister & Principal.
3. BALIBAR, E. (1988): The nation form: History and ideology. In: BALIBAR, E., WALLERSTEIN, I. (Eds.): *Race, nation, class: Ambiguous identities*. Londýn: Verso.
4. BECK, E. M., HORAN, P., TOLBERT, C. (1978): Stratification in dual Economy: A sectoral model of Earnings Determination. *American Sociological Review*, Vol.43, No.5, pp:704-720.
5. BECKER, G. (1971): *Economics of Discrimination*. Chicago: University of Chicago Press.
6. BHUGRA, D., STILL, R., FURNHAM, A., BOCHNER, S. (2004): Migration and mental health. *Acta Psychiatr Scandinavica*, Vol.109, No.4, pp:243-258.
7. BOLFÍKOVÁ, E. (2005): Spravodlivosť distribúcií a problém slobody. In: *Medzi Občanom a Štátom: Kontexty slobody, demokracie a spravodlivosti*. Košice: UPJŠ, ss:77-190
8. BOSTON, T. (1990): Segmented labour Market: New evidence from a study of four Race-Gender Groups. *Industrial and Labour Relations Review*, Vol.44, No.1, pp:99-115.
9. BRAVERMAN, H. (1974): *Labour and Monopoly Capital*. New York: Monthly Review Press.
10. BRZEZINSKI, Z. (2004): *Volba: Globální nadvláda nebo globální vedení*. Praha.
11. COLEMAN, S., WOHLSTETTER, A. (1972): Race differences in income. In: PASCAL, H.A. (Ed.): *Racial discrimination in economic life*. Lexington, Mass: Lexington.
12. CURTIS, T.B. (1966): Toward Improved Economic Policy: A Minority economic council. *Vital Speeches of the Day*, Vol. 32, No. 11.
13. DARVISH, T. (1985): The Economic Structure of Jewish Minority in Iraq: vis-á-vis the Kuznets Model. *Jewish Social Studies*, Vol.47, No.3, pp:255-266.
14. DICKSON, R., TRIMBLE, J. (1987): Ethnic identity. In: FISHER, C.B., LERNER, R. (Eds.): *Applied developmental science: An encyclopedia of research, policies, and programs*. SAGE.
15. DICNER, O.C., WANG, F. (2011): Ethnic diversity and economic growth in China. *Journal of Economic Policy Reform*, Vol.14, No.1, pp:1-10.
16. DIVIČANOVÁ, A., KRUPA, O. (1999): *Slováci v Maďarsku*. Budapešť: Press Publica.

17. DOERR, N. (2010): Introduction: Heritage, Nationhood, and Language: Migrants with Japan connections. *Critical Asian Studies*. Routledge: Taylor & Francis Group. Vol.42, No.1, pp:53-62.
18. DRULÁK, P. (2010): *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
19. ĎURKOVSKÁ, M. (2009): Maďarská menšina a jej politické aktivity na východnom Slovensku v rokoch 1918- 1929. *Človek a spoločnosť*, roč.12, č.3.
20. EASTERLY, B., LEVINE, R. (1997): Africa's growth tragedy: policies and ethnic divisions. *Quarterly Journal of Economics*, Vol.112, No.4, pp:1203-1250.
21. ENG, T.K., PING, J.T. (2005): Response: Comment on „The Economic Marginality of Ethnic Minorities: An Analysis of Ethnic Income Inequality in Singapore“. *Asian Ethnicity*, Vol.6, No.3.
22. FIALA, P. (2009): *Evropský mezičas. Nové otázky evropské integrace*. Brno: Barrister & Principal.
23. FISHMAN, J. (2001): 300-plus years of heritage language education in the United States. In: PEYTON, J.K., RANARD, A.D., MCGINNIS, S. (Eds.): *Heritage languages in America: Preserving a national resource*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics and Delta Systems.
24. GBÚROVÁ, M. (2009): *Politika v jazyku, jazyk v politike*. Bratislava: Vydavateľstvo Kubko- Goral.
25. GELLNER, E. (2003): *Nacionalizmus*. Brno: CDK.
26. GROVE, J.D. (1980): The Effect of Economic Development and Growth on ethnic Income Mobility: A cross-cultural study. *Studies In Comparative International Development*. Vol. 15, No. 3, pp: 22-36.
27. GULLIFORD, M.C., DODHIA, H., CHAMLEY, M., McCORMICK, K., MOHAMED, M., NAITHANI, S., SIVAPRASAD, S. (2010): Socio-economic and ethnic inequalities in diabetes retinal screening. *Diabetic Medicine*, Vol.27, No.3, pp:282-288.
28. HALÁSZ, I. (2011): *Uhorsko a podoby slovenskej identity v dlhom 19. storočí*. Bratislava: Kaligram.
29. HARRISON, B. (2001): The Intrametropolitan distribution of Minority economic Welfare. *Journal of Regional Science*, Vol.12, No.1, pp:23-43.
30. HEYWOOD, A. (2002): *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia.
31. HOMIŠINOVÁ, M. (2006): *Etnická rodina Slovákov, Chorvátov a Bulharov žijúcich v Maďarsku*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
32. HOMIŠINOVÁ, M. (2009): Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku (empirická analýza konštrukcie etnickej identity). *Človek a spoločnosť*, roč.12, č.1.
33. CHISWICK, C.U. (2009): The economic determinants of ethnic assimilation. *J Popul Econ*, Vol.22, No.4, pp:859-880.
34. KOSTERS, M., WELCH, F. (1972): The Effect of Minimum Eages by race, Age and Sex. In: PASCAL, H.A. (Ed.): *Racial Discrimination in Economic Life*. Lexington, Mass: Lexington.

35. KRIVÝ, V., DANGLOVÁ, O. (2006): Svet mnohých „My a oni“. Kolektívne identity na súčasnom Slovensku. Bratislava: Centrum excelentnosti SAV.
36. KRUPA, V. (2007): Revitalizácia jazykov vo vzťahu k etnickej identite. Človek a spoločnosť. [Online]. [cit. 13-3-2013].
Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/1-2007/krupa.html>>.
37. KOMENSKÝ, J.A. (1992): Šťastie národa. Prešov: Osveta.
38. LEE, W. (2004): The economic Marginality of Ethnic Minorities: An Analysis of Ethnic Income Inequality in Singapore. *Asian Ethnicity*, Vol.5, No.1, pp:27-41.
39. LELKES, G. (2009): Regionálne rozdiely v juhoslovenskej podnikateľskej oblasti. Človek a spoločnosť, roč.12, č.1.
40. LICHBACH, M. I. (1995): The Rebel's dilemma. Ann Arbor, Mi: University of Michigan.
41. MACHÁČEK, L. (2011): Slovak republic and its Hungarian Ethnic Minority: Sociological Reflections. *Slovak Journal of Political Science*, Vol.11, No.3, pp:187-210.
42. MANUEL, R.C., TAYLOR, J. R., JACKSON, S.J. (2012): Race and Ethnic Group Differences in Socio-Economic Status: Black Caribbeans, African Americans and Non-Hispanic Whites in the United States. *The Western Journal of black Studies*, Vol. 6, No.3.
43. MAURO, P. (1995): Corruption and Growth. *Quarterly Journal of Economics*, Vol.110, No.3, pp:681-712.
44. MISSINNE, S., BRACKE, P. (2012): Depressive symptoms among immigrants and ethnic minorities: a population based study in 23 European countries. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, Vol.47, No. 1, pp:97-109.
45. MONTALVO, J.J., REYNAL-QUEROL^b, M. (2005): Ethnic diversity and economic development. *Journal of Development Economics*, Vol.76, No.2, pp:293-323.
46. MUN LEE, W.K. (2004): The economic marginality of Ethnic Minorities: An Analysis of Ethnic Income. Inequality in Singapore. *Asian Ethnicity*, Vol. 5, No. 1, pp: 27-41.
47. NAZROO, J.Y. (2003): The structuring of Ethnic inequalities in health: economic position, racial discrimination, and racism. *Am J Public Health*, Vol.93, No.2, pp:277-284.
48. OROSZ, L. (2008): Maďarská národnostná menšina na Slovensku a legislatívne zmeny v jej postavení po roku 1989. *Človek a spoločnosť*, No.4.
49. OSBORNE, E. (2010): Economic freedom, Ethnic separatism, and Ethnic conflict. *The Journal of Developing Areas*, Vol.44, No.1, pp:367-381.
50. PANG, E.F. (1975): Growth Inequality and Race in Singapore. *International Labour Review*, Vol.3.
51. PHILIPSON, R. (1999): Political science. In: Joshua Fishman handbook of Language and Ethnic Identity. Oxford: Oxford university press.
52. SADOWSKI, A. (2008): The process of construction of the national identities on the Polish-Lithuanian-Belarusian borderland. *LIMES*, No. 1.

53. SHAW, M.N. (1992): The definition of Minorities in International Law. In: DINSTEIN, Y., TABORY, M. (Eds.): The protection of Minorities and Human Rights.
54. SORENS, J. (2010): The Politics and Economic of Official Ethnic Discrimination: A Global Statistical Analysis 1950-2003. *International Studies Quarterly*, Vol.54, No.2, pp:535-560.
55. ŠATAVA, L. (2005): Etnické menšiny: Snahy o zachování identity a jazyka. In: HLA-VIČKOVÁ, Z., MASŁOWSKI, N. (Eds.): Nacionalizmus v současných dejinách střední Evropy: od mobilizace k identitě. Praha: CES.
56. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY: Základné údaje zo sčítania obyvateľov, domov a bytov, 2011. Obyvateľstvo podľa národnosti. (2012): Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky.
57. ŠUTAJ, Š. (2009): Maďarská menšina v politickom živote na Slovensku (na príklade roku 2007). *Človek a spoločnosť*, roč.12, č.1.
58. THIESSOVÁ, A.M. (2007): Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století. Brno: CDK.
59. TOMASKOVIC-DEVEY, D. (1993): Labour process Inequality and the Gender and Race Composition of Jobs. *Research in Social Stratification and Mobility*, Vol. 12.
60. VÝROST, J. (2011): Materinský jazyk v hierarchii hodnôt mladých ľudí slovenskej národnosti v Maďarsku. *Človek a spoločnosť*, roč.14, č.3.
61. WALLENDORF, M., REILLY, D.M. (1983): Ethnic Migration, Assimilation, and Consumption. *Journal of consumer research*, Vol.10, No.3, pp:292-302.
62. ZHANG^a, Q., WANG^b, Y. (2004): Socioeconomic inequality of obesity in the United States: do gender, age, and ethnicity matter?. *Social Science & Medicine*, Vol.58, No.6, pp:1171-1180.